

Lietuvių kalbos ir literatūros olimpiada Lietuvos ir užsienio lietuviškų mokyklų mokiniam

2015 m.

11–12 klasės

Rajono (miesto) etapas

Užduočių atlikimo laikas – 2 val.

.....
mokykla/gimnazija

.....
dalyvio vardas, pavardė

Vertinimas:

I UŽDUOTIS**Atsakykite į klausimus:**

1. Šis autorius padėjo pamatus lietuvių kalbos gramatikos mokslo plėtrai Rytų Prūsijoje, užfiksavo daugelį svarbių gramatinės sandaros faktų ir turėjo didelį poveikį vėlesnėms lietuvių kalbos gramatikoms, pasirodžiusioms Rytų Prūsijoje ir už jos ribų. Koks tai autorius ir kuriame amžiuje pirmą kartą buvo išspausdintos jo knygos?

Vertinimas

2. Didžiausias jo leksikografijos darbas, parašytas apie XIX a. vidurį, buvo *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, kurio rankraštį sudarė daugiau nei 2000 puslapių. Šiame žodyne užfiksuota dabar nevartojamų žodžių, pvz., *likys* „skaičius“, *strubis* „alkūnė“, *traktis* „vieškelis“, ir pateikta naujadarų, pvz., *bešalybė* „nešališkumas“, *kirptuvė* „kirpykla“, *lygsvarė* „pusiausvyra“. Kas buvo šio žodyno autorius ir kuo dar jis domėjosi? Be kalbotyros nurodykite bent dvi mokslo sritis.

3. Svarbiausias šio autoriaus veikalas yra *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, išspausdinta 5-ame XX a. dešimtmetyje. Šis veikalas yra ne tik reikšmingas sinchroninės žodžių darybos aprašas, bet ir diachroninis tyrimas, siejantis lietuvių kalbos žodžių darybą, jos ypatybes su baltų bei kitų indoeuropiečių kalbų žodžių darybos ypatybėmis. Kas yra šio veikalo autorius ir kokiame mieste jis išspausdintas?

4. Jis buvo itin svarbus indoeuropeistas, vokiečių, patobulinęs lyginamąjį metodą, sukūręs genealoginio kalbos medžio teoriją. Šis kalbininkas didelį dėmesį skyrė lituanistikai – apsilankęs daugelyje Mažosios Lietuvos lietuviškų vietovių ir pramokęs lietuviškai parašė pirmąją mokslinę lietuvių kalbos gramatiką, parengė pirmą mokslinį K. Donelaičio raštų leidimą. Kas buvo šis kalbininkas ir kuriame amžiuje jis gyveno?

5. Jis laikomas žymiausiu norvegų baltistu, kurio garsiausias darbas yra *Baltų kalbų lyginamoji gramatika*. Jis tyrė M. Mažvydo *Katekizmo* kalbą, kartu su J. Geruliu aprašė išnykusias lietuvių kalbos šnektas prie Kuršių marių, taip pat aprašė ir dabar jau išnykusią Zasečių šnektą. Darbuose *Slavų ir baltų kalbų veiksmažodis*, *Skiriamieji leksiniai slavų, baltų ir germanų kalbų atitikmenys* nagrinėjo baltų kalbų ir joms artimiausių indoeuropiečių kalbų bendrąsias problemas. Kas buvo šis mokslininkas ir kuriame amžiuje jis gyveno?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

II UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. 1924 m. sausį pasirodė pirmasis, apie 60 puslapių, *Keturių vėjų* numeris. Pirmuosius keturis žurnalo puslapius užėmė keturvėjininkų manifestas „Žengte marš!“, kuriame keturvėjininkų pozicija buvo išdėstyta karingu tonu, taip pat brėžta griežta linija tarp „mūsų“ ir „kitų“. Nurodykite, kas buvo priskirti „kitiems“.

Vertinimas

2. Kas manifesto autorius?

3. Daug dėmesio manifeste skirta „naujo menininko“ kūrimui. Koks menininko tipas propagotas?

4. Kokią literatūros sampratą deklaravo manifestas?

5. Kokie autoriai bendradarbiavo rengiant *Keturių vėjų* numerius?

6. Kiek žurnalo numerių išėjo iš viso? Kelintais metais pasirodė paskutinis numeris?

Vertinimas: Už kiekvieną teisingą atsakymą 1 taškas.

Suma:

III UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus apie baltų kalbas ir jų tarmes:

1. Kas ir kuriame amžiuje pasiūlė terminą *baltai*?

Vertinimas

2. Kurie lietuvių kalbininkai baltų kalbas vadino aisčių kalbomis?

3. Kurių baltų kalbų duomenimis daugiausia remiamasi, kai rekonstruojama rytų baltų kalbinė sistema? Kaip skiriasi iš baltų prokalbės paveldėto dvibalsio *ei* atitikmenys kirčiuotoje pozicijoje rytų ir vakarų baltų kalbose?

4. Naudodamiesi pateiktais lietuvių kalbos žodžiais *akį, qžuolas, drįsti, gręžti, grįžti, įmautė, įnagis, įrankis, sąlyga, sąnarys, sąžinė, skųsti, spręsti, sūnų, vaiką, žqsis* ir *žemę* apibendrintai nurodykite, kokiose žodžio pozicijose mišrieji dvigarsiai *an, en, in* ir *un* tapo nosiniais balsiais *q, ę, į* ir *ų*.

5. Ar žemaičiai trumpina žodžių galūnes? Jeigu taip, tai apibendrintai parašykite, kokios galūnės trumpinamos.

6. Kuriai rytų aukštaičių patarmei būdingi murmamieji garsai? Dėl ko jų atsirado?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

IV UŽDUOTIS

Priartėjo seni adresai,

Raidės pakeitė formą ir prasmę.

Aš klausiausi, kaip nyksta balsai,

Neįstengdamas mudviejų rasti

Nei tuščiam užrakintam bute,

Kur paveikslai manęs nepažįsta,

Nei sapnuos, nei dangaus karalystėj,

Nei antrajame Dantės rate.

Tomas Venclova, „Sutema pasitiko šalčiu...“, ištrauka

Perskaitykite T. Venclovos eilėraščio ištrauką ir išsamiau pakomentuokite paskutinę eilutę, nurodydami:

1. kūrinio, kurio įvaizdis pasitelkiamas, pavadinimą;

Vertinimas

--

2. to kūrinio struktūrą, glaustai (keliais sakiniais) nusakytą siužetą;

--

3. pasitelkto įvaizdžio reikšmę;

--

4. įvaizdžio poziciją T. Venclovos tekste.

--

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas),
2 (atsakymas teisingas)

Suma:

--

V UŽDUOTIS

Toliau pateikti sakiniai iš *Lietuvių kalbos žodyno*:

1. Išpūtęs iš burnos grandinę dūmų žiedų, keletą akimirų žiūrėjo, kaip jie skysta ore (J. Avyž.).
2. Kad tik greičiau pasveiktum ir pavasarį kaip tas žiedelis žydėtum (Krs).
3. Laukinės obelys ir kriaušės baltais žiedais į žemę linksta (S. Nėr.).
4. Mano sodely šviesi liepelė aukso žiedais žydėjo (LMD (Tvr)).
5. Per Jonines einam paparčio žiedų ieškot, tada ant dirvono kūrenam laužus, šokam, dūkstam (Dgč).
6. Rankeles spaudžiau, žiedelius mausčiau, ar išgysi, muno mergele ((d) Jn).
7. Saturną puošia puikūs koncentriški žiedai (rš.).
8. Tą žiedą merga kapt, pasiėmė ir užsimovė ant piršto (LMD).
9. Vilniaus mieste apsistojo, aukso žiedus targavojo (Sln).
10. Žmogus esti kaip ir žolė, kurią kad anksti papjovę, lygiai kaip padžius žolė ir žiedas krint žemėn, kad vėjas didis ištinka, žiedas žemėn puola (PK85).

Atlikite uždutis:

1. Suskirstykite pateiktus sakinius į grupes taip, kad kiekvienoje sakinių grupėje žodis *žiedas* būtų vartojamas ta pačia reikšme, ir parašykite kiekvienoje sakinių grupėje vartojamo žodžio *žiedas* reikšmę.

Vertinimas

2. Lietuvių kalboje yra homonimų – žodžių, tariamų ir rašomų vienodai, tačiau turinčių skirtingas reikšmes ir laikomų atskirais žodžiais. Naudodamiesi pateiktomis sakinių grupėmis nuspręskite, kuriomis Jūsų išskirtomis reikšmėmis vartojami žodžiai yra homonimai (pvz., *kasa* „supinti plaukai“ ir *kasa* „vieta pinigams laikyti“), o kurios *žiedo* reikšmės yra to paties daugiareikšmio žodžio reikšmės (pvz., *kasa* „supinti plaukai“, „svogūnų kasa“). Argumentuokite, kodėl taip manote.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

3. Pateiktuose sakiniuose vartojami sangražiniai veiksmažodžiai *užsimovė* (plg. ... *ir užsimovė ant piršto*) ir *apsistojo* (plg. *Vilniaus mieste apsistojo...*). Kokia yra pagrindinė sangražos formanto *-si-* funkcija? Nurodykite, kada vartojant sangražinius veiksmažodžius atsiranda įprasta bendrinė kalboje savaiminio veiksmo reikšmė, ir pateikite pavyzdžių.

Vertinimas

4. Toliau pateiktas sakiny yra sudėtinis (plg. *Išpūtęs iš burnos grandinę dūmų žiedų, keletą akimirkų žiūrėjo, kaip jie skysta ore.*). Koks tai sudėtinis sakiny? Nurodykite tris dažniausias kalbos dalis, kuriomis sudėtinuose sakiniuose šalutiniai sakiniai jungiami prie pagrindinių.

5. Sakinyje yra vartojamas tikrinis žodis – miesto vardas (plg. *Vilniaus mieste apsistojo...*). Parašykite, kokiomis lietuvių abėcėlės raidėmis prasidedančių vietovardžių nėra lietuvių kalboje. Kodėl?

6. Sakinyje vartojamas šventės pavadinimas *Joninės* (plg. *Per Jonines einam paparčio...*). Sukirčiuokite šį žodį ir parašykite, kokios kalbos dalies žodis yra jo darybos pamatas. Paminėkite dar dvi kalbos dalis, iš kurių lietuvių kalboje priesaginiu būdu daromi švenčių pavadinimai, ir pateikite po sukirčiuotą pavyzdį.

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas),
2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VI UŽDUOTIS

Užpildykite lentelę, prie nurodytų autorių įrašydami jų veiklos ir kūrybos laikotarpį (epochą), svarbiausią kūrinį, to kūrinio žanrą ir kalbą.

Autorius	Laikotarpis	Svarbiausias kūrinys	Kūrinio žanras	Kūrinio kalba
1. Jonas Radvanas				
2. Abraomas Kulvietis				
3. Mykolas Pranciškus Karpavičius				

Vertinimas

Vertinimas: Už kiekvieną (1, 2, 3) teisingą atsakymą 2 taškai (po 0,5 taško už kiekvienos skilties atsakymą).

Suma:

VII UŽDUOTIS

Atsakykite į klausimus:

1. Pamėginkite suformuluoti „literatūrinio gyvenimo“ sampratos apibrėžimą; nurodykite, kas sudaro jo branduolį, kas priskiriama prie svarbių literatūrinio gyvenimo veiksmų.

Vertinimas

2. Kokius žinote moksleiviams skirtus periodinius leidinius, leistus tarpukario Lietuvoje (1918–1940)? Koks žurnalas tuo pačiu pavadinimu leidžiamas ir šių dienų Lietuvoje? Trumpai apibūdinkite šio leidinio paskirtį ir publikacijas.

3. Koku pavadinimu ir kada buvo išleistas pirmasis lietuviškas laikraštis? Kas inicijavo jo leidybą? Koks buvo laikraščio pobūdis?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma:

VIII UŽDUOTIS

Lietuvių kalbos žodžiai vieni su kitais yra susiję kilmės požiūriu. Tokie yra ne tik akivaizdžių darybos ryšių susieti žodžiai, pvz., *brólis* „kiekvienas sūnus kitiems tų pačių tėvų vaikams“ ir *brolystė* „brolių giminystė“, *bárti* „griežtais, peikiamais žodžiais drausti, prikaišioti“ ir *baŕnis* „svaitymasis piktais, užgauliais žodžiais, vaidas“, bet ir tos pačios šaknies žodžiai, kurie turi skirtingus balsius šaknyje, pvz., *tòinti* „kilti, daugėti vandeniui“ ir *tvānas* „vandens pritvinimas, potvynis“, *dùbti* „darytis dubiam, rastis įdubai, linkti“ ir *daubà* „slėnys, klonis, griova“. Žinodami, kad žodžiai *žaîbas* „atmosferos elektros kibirkštinis išlydis“, *žiē̂bti* „kurti (ugnį), degti šviesą“, *žib̂ti* „pradėti žibėti, šviesti“ istoriškai yra tos pačios šaknies žodžiai, atsakykite į klausimus:

1. Ar žodžių *maĩstas* „tai, kuo minta gyvos būtybės, penas“ ir *miē̂stas* „didelė gyvenamoji vietovė, administracijos, prekybos, pramonės ir kultūros centras“ šaknys istoriškai yra susijusios? Kodėl taip manote?

Vertinimas

2. Ar su minėtais žodžiais *maĩstas* ir *miē̂stas* yra susiję žodžiai *mìsti* „stiprintis maistu, maitintis, valgyti“ ir *maità* „padvėsęs gyvulys, dvėsena, puolena, gaišena“? Kodėl taip manote?

Vertinimas: 0 (atsakymas neteisingas), 1 (atsakymas iš dalies teisingas, bet netikslus arba nebaigtas), 2 (atsakymas teisingas)

Suma: